

УДК 330.322:330.3(477.7)

ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНІ ВАЖЕЛІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО «ЗЕЛЕНОГО» РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ПРИЧОРНОМОР'Я

Лайко О.І., Чехович З.В.

Розглянуто питання сталого розвитку загалом та при формуванні «зеленої» економіки, як основи інноваційно-інвестиційного розвитку регіону; впровадження проектного підходу до державного адміністрування бізнесу; делегування повноважень зі встановлення та корегування системи місцевих податків на рівень місцевого самоврядування; впровадження локальної відповідальності місцевої адміністрації за успішність супроводження реалізації інноваційно-інвестиційних проектів.

Сучасний техногенний натиск на оточуюче середовище разом з поглибленням фінансово-економічної кризи все більше змушує науковців і практиків замислитись над реальними механізмами впровадження ідеології взаємовигідного задоволення потреб та знаходження компромісу між сьогоденними всезростаючими потребами та збереженням навколишнього середовища для майбутніх поколінь. Теоретичні обґрунтування необхідності переходу до системи господарювання на засадах врахування інтересів всіх учасників з'явилися ще на початку ХХ сторіччя як відповідь на вплив людини на природу й масштабні наслідки її діяльності, що стало основою вчення про ноосферу. В Національній парадигмі сталого розвитку України [1] зазначається, що термін ноосфера (від грец. noos – розум) уперше ввів у науковий обіг 1927 р. французький учений Є. Леруа. Разом з П. Тейяром де Шарденом він розглядав ноосферу як ідеальне утворення, позабіосферну оболонку думки, що оточує Землю. Розвиток цих ідей В.І.Вернадським дав сучасне визнане розуміння ноосфери як системної основи взаємодії людини й природи, у межах якої розумна людська діяльність стає визначальним фактором розвитку. Гармонічний взаємозв'язок усіх структурних складових ноосфери – людства, суспільних систем, наукових знань, техніки й технологій в єдності з біосферою є основою її стійкого існування й розвитку.

Поступово вчення про ноосферу розвивалось і враховувало все більше прикладних та інших факторів сучасного розвитку людства і сформувалась новітня парадигма сталого розвитку, яка була введена в широкий вжиток Міжнародною комісією по навколишньому середовищу і розвитку (Комісія Брунтланд) у 1987 р.[1]. В сучасному розумінні сталий - це такий розвиток, який задовольняє потреби нинішнього часу, але не

ставити під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби [1, с.6]. Концепція сталого розвитку передбачає врахування трьох основних складових, між якими повинен зберігатись певний баланс інтересів, а саме: соціальна, економічна та екологічна складові. Інструментами досягнення стану задоволення інтересів учасників процесу суспільного виробництва і господарювання взагалі є міжнародні програми і проекти в рамках курсу на формування «зеленої» економіки, яка передбачає також і подолання бідності, що і було проголошено в резолюції чергової конференції ООН "РІО + 20" у червні 2012 року в Бразилії.

Сталий розвиток (англ. Sustainable development) – загальна концепція стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі [2].

Ряд теоретиків і прихильників сталого розвитку вважають його найперспективнішою ідеологією 21 століття і навіть усього третього тисячоліття, яка, з поглибленням наукової обґрунтованості, витіснить усі наявні світоглядні ідеології, як такі, що є фрагментарними, неспроможними забезпечити збалансований розвиток цивілізації.

Сталий розвиток – це керований розвиток. Основою його керованості є системний підхід та сучасні інформаційні технології, які дозволяють дуже швидко моделювати різні варіанти напрямків розвитку, з високою точністю прогнозувати їх результати та вибрати найбільш оптимальний [2].

Визнано, що найбільш комплексним і об'єктивним є дослідження сталого розвитку, проведене і репрезентоване колишнім економістом Світового Банку – Германом Дейлі.

Спираючись на визначення Комісії ООН та науковий аналіз, Г. Дейлі логічно тлумачить термін «сталий розвиток» як означення гармонійного, збалансованого, безконфліктного прогресу всієї земної цивілізації, груп країн (регіонів, субрегіонів), а також окремо взятих країн нашої планети за науково обґрунтованими планами (методами системного підходу), коли в процесі неухильного інноваційного інтенсивного (а не екстенсивного) економічного розвитку країн одночасно позитивно вирішується комплекс питань щодо збереження довкілля, ліквідації експлуатації, бідності та дискримінації як кожної окремо взятої людини, так і цілих народів чи груп населення, у тому числі за етнічними, расовими чи статевими ознаками [2].

Вважаємо визначення і трактовку терміну «сталий розвиток», наведену Г.Дейлі найбільш комплексними і такими, що відповідають сутності даного явища, яке дійсно повинно характеризуватись збалансованістю і комплексністю.

Для України в цілому, та Українського Причорномор'я зокрема, питання переходу до моделі господарювання на засадах сталого розвитку є актуальним з причини наявності суттєвих ресурсів для активного економічного розвитку та відсутності ефективної ділової активності, при

якій досягалось би збалансоване забезпечення інтересів всіх членів соціуму. При численних природних ресурсах, значному людському, інтелектуальному, фінансовому капіталах Україна все ще залишається, за міжнародними рейтингами, в колі бідних країн [1, с.7].

Другим чи не найголовнішим питанням, яке піднімається в парадигмі сталого розвитку, є інституційна і організаційно-інфраструктурна готовність України використати фінансування, спрямоване на досягнення курсу сталого розвитку, а також готовність перетворити свої ресурси на дієвий капітал і потужне джерело розвитку національної економіки.

Подолання кризової ситуації в економічній, політичній та інших сферах необхідне і є першочерговим завданням, поставленим в Стратегічному плані дій уряду «Відновлення України - план дій» [3] і в цьому аспекті використання інструментів та підходів сталого розвитку, на нашу думку, є найбільш доцільним, оскільки відбуватиметься процес трансформації господарської системи за схемою «від потреб низів до реформування верхів».

Особливо актуальними ідеї сталого розвитку є для реалізації таких завдань стратегічного плану відновлення як:

- децентралізація влади;
- нова система оподаткування;
- удар по корупції.

Завдання щодо переходу на засади сталого розвитку проголошено також і в Стратегії 2020 [4], яка складається з трьох векторів: сталий розвиток, безпека держави та соціальна відповідальність. Всі ці вектори наближають Україну та Українське Причорномор'я до європейських стандартів, оскільки в розвинених країнах Західної Європи шлях до економічного благополуччя прокладено завдяки децентралізації регуляторної системи та комплексному врахуванню потреб учасників соціуму на локальному та вищих рівнях. «Стратегія -2020» включає близько 60 реформ і спеціальних програм, реалізація яких дозволить увійти до Топ-20 країн у рейтингу Світового банку з легкості ведення бізнесу, збільшити ВВП на душу населення до 16 тис. дол. проти нинішніх 3900 дол. за версією рейтингового агентства Standard&Poog's, збільшити за п'ять років приплив прямих іноземних інвестицій до 40 млрд. дол., проти нинішнього показника в середньому 4-5 млрд. дол. на рік. Однак фактори залучення іноземних інвестицій, фактично, не є окремими і спеціалізованими важелями, вони є комплексними і безпосередньо пов'язані з умовами відтворення підприємницького капіталу, які визначають рішення інвестора стосовно здійснення капіталовкладень.

Для власників капіталу стабільність процесу відтворення інвестицій стає вирішальним фактором при визначенні напрямків та обсягів вкладень.

Відтворювальний процес нами розглядається як основа ресурсного забезпечення цілей сталого розвитку тому, що фактично саме відтворення

капіталу стало основою фінансового забезпечення процесу суспільного виробництва.

В сучасних кризових умовах нестача фінансових ресурсів для забезпечення поступального розвитку є особливо актуальним питанням і потрібним є пошук не просто альтернативних джерел фінансування, а нової ідеології та концепції, в рамках якої сформується новий тип господарювання на засадах самозабезпечення та самоокупності.

В такому контексті ідеологія сталого розвитку переплітається з положеннями трудової теорії вартості, сформованої К.Марксом, теорії відтворення капіталу та сегментарної ефективності і результативності ринків, сформованої Ж.Фурастьє та К.Кларком та суттєво доповненої і розвиненої сучасними вітчизняними економістами Б.В. Буркинським, В.М. Лисюком, В.О. Точиліним, Т.О. Осташко. Фінансова складова, як правило, є головною сутністю протиріч інтересів, що виникають між соціумом, бізнесом, державою та навколишнім середовищем, тому збалансоване використання і відтворення фінансових ресурсів є одним з найважливіших факторів успішного забезпечення реалізації стратегії сталого розвитку[5, 6].

Фактично парадигма сталого розвитку і теорія суспільного відтворення вартості є спорідненими філософіями майбутнього розвитку людства, оскільки обидві переслідують майже ту ж саму мету – забезпечення комплексного і всебічного розвитку (рис. 1).

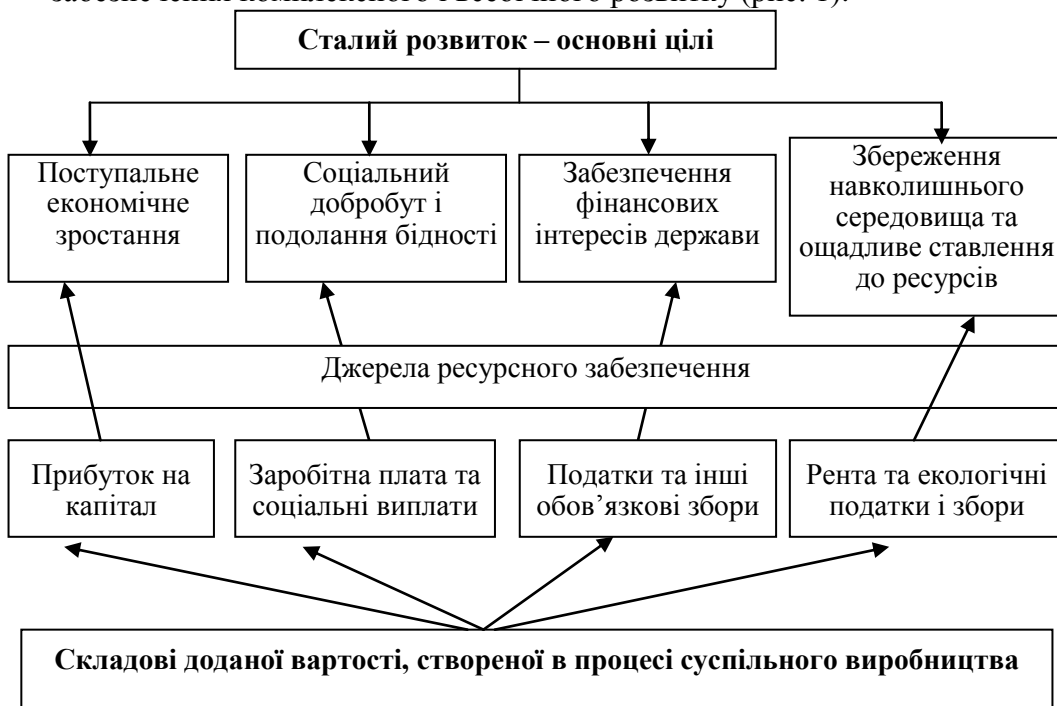

Рис. 1. Схема взаємозв'язку стратегічних цілей сталого розвитку та елементів відтворювального процесу

Сталий розвиток та концепція ефективного для всіх верств суспільства збалансованого зростання, заснованого на відтворенні капіталу в народногосподарському комплексі є спорідненими ідеологічними платформами, орієнтованими не тільки на досягнення суто економічного або екологічного ефекту, але на досягнення рівноважного стану у вигляді стійкого і стабільного зростання на засадах задоволення інтересів майже всіх учасників суспільного виробництва. Основні цілі сталого розвитку і відтворення капіталу в суспільному виробництві є майже ідентичними, оскільки передбачають комплексне задоволення потреб та інтересів членів соціуму без зайвого навантаження на навколишнє середовище.

Інвестиції та відтворення капіталу, як складова загального процесу інвестування, відіграють надзвичайно важливу роль в процесі становлення моделі сталого розвитку, оскільки капіталовкладенням властива модифікуюча функція, що здатна перетворити тип господарювання із ресурсно-витратного на ощадливий і ефективний. Завдяки неупинній трансформуючій дії інвестицій настають переламні моменти, коли господарський комплекс починає сприймати капіталовкладення і поліпшуватись на засадах сталого розвитку, а потім, починаючи з наступної переламної точки - давати стабільний позитивний ефект, більший, в грошовому еквіваленті, аніж величина вкладеного капіталу – стан сталого розвитку.

Ідеї сталого розвитку потребують значних капіталовкладень для свого практичного впровадження і класично виділяються такі основні джерела фінансування як:

- внутрішні фінансові ресурси;
- міжнародні фінансові ресурси;
- міжнародне співробітництво для розвитку;
- міжнародна валютна система.

Серед внутрішніх джерел найбільшу роль, на авторську думку та у відповідності до статистичних даних, відіграють власні кошти підприємств та організацій, оскільки саме реальний сектор економіки продукує нову вартість. Бюджетні ресурси є вкрай обмеженими і не здатні забезпечити повноцінне фінансування програм сталого розвитку, тим більше, що пряме фінансування і надання дотацій не є ефективним способом стимулювання і впровадження програм сталого розвитку, потрібним є створення інституціонального середовища, такого, що сприятиме формуванню господарського комплексу на засадах сталого розвитку, тобто економічної системи, здатної до комплексного відтворення капіталовкладень з врахуванням соціальних, екологічних, економічних та державних інтересів.

Цільові програми щодо реалізації стратегії сталого розвитку фінансуються, здебільшого, за рахунок коштів міжнародних проектів, державних бюджетних та інших фондів коштів.

Структурна перебудова економічної системи, в тому числі і перехід на засади сталого розвитку потребують нових капіталовкладень, які в останні роки здійснюються здебільшого за рахунок власних коштів підприємств і організацій (табл. 1).

Таблиця 1

Джерела капіталовкладень в Україні та Українському Причорномор'ї у 2013р.

	Одеська область		Миколаївська область		Херсонська область		Українське Причорномор'я		Україна	
	млн.грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
Всього, в т.ч.	10415	100	4637	100	1934	100	16987	100	247892	100
коштів державного бюджету	101	1,0	39	0,8	39	2,0	179	1,1	6244	2,5
коштів місцевих бюджетів	301	2,9	148	3,2	113	5,9	563	3,3	7037	2,8
власних коштів підприємств та організацій	4394	42,2	2138	46,1	972	50,2	7504	44,2	157122	63,4
кредитів банків та інших позик	4040	38,8	1928	41,6	360	18,6	6328	37,3	36650	14,8
кошти іноземних інвесторів	109	1,0	50	1,1	6	0,3	165	1,0	4010	1,6
коштів населення на будівництво власних квартир	46	0,4	12	0,3	19	1,0	77	0,5	5916	2,4
коштів населення на індивідуальне житлове будівництво	914	8,8	204	4,4	300	15,5	1418	8,4	21770	8,8
інших джерел фінансування	510	4,9	119	2,6	125	6,5	754	4,4	9144	3,7

В умовах незмінної структури капіталовкладень за джерелами фінансування, за відсутності прогресивних якісних змін, особливого значення набуває відтворювальний процес як головний засіб примноження капіталу та ресурсного забезпечення економічного розвитку, який повинен бути спрямований у відповідності до ідей сталого розвитку. Власні кошти підприємств і організацій у 2014 році стали ще більш значущим джерелом здійснення капіталовкладень в Україні, що мало місце разом із загальним скороченням обсягів інвестування.

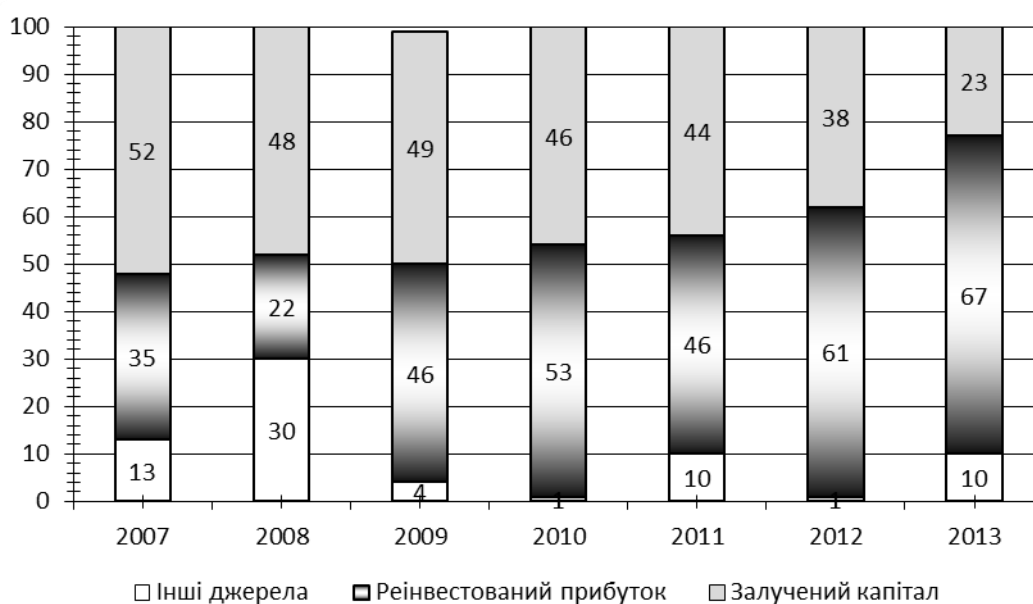

Рис. 2. Структура джерел капіталовкладень, здійснених ТНК, в розвинених країнах світу, % [7, с.2]

Рис. 3. Структура джерел капіталовкладень, здійснених ТНК, в країнах, що розвиваються, % [7, с.2]

Актуальність відтворювального підходу до розгляду інвестиційного процесу зростає ще й через загальні світові тенденції щодо превалювання самоокупних інвестицій над залученням нових капіталовкладень. Так, дослідження статистичного підрозділу ООН [7, 8] свідчать, що найбільшу питому вагу в світових капіталовкладеннях займають реінвестиції і це стосується як розвинених країн, так і країн, що розвиваються (рис. 2, 3).

Світова тенденція інвестиційної діяльності свідчить про превалювання реінвестиційного процесу над новими капіталовкладеннями, причому постійно зростаючу частку в загальних прямих іноземних інвестиціях на цілі сталого розвитку займають вкладення країн, що розвиваються, в основному, це країни Азії та арабського світу, що останнім часом характеризуються значним економічним піднесенням і освоєнням все більш нових технологій у виробництві суспільних благ. Розвинені країни проявляють більшу обачливість і здійснюють більшість інвестицій за рахунок реінвестувань.

Суттєвою проблемою в питанні фінансового забезпечення програм сталого розвитку в Україні та Українському Причорномор'ї є інституціональна недосконалість і неспроможність забезпечити своєчасне освоєння коштів на реалізацію зазначених програм.

Так, у процесі здійснення оцінки фінансування всіх діючих цільових програм, які виконувалися в Україні у 2008-2012 рр.[9], на підставі даних Міністерства економіки доведено, що головними розпорядниками коштів не було реалізовано необхідних заходів щодо забезпечення повного та своєчасного фінансування по бюджетних та позабюджетних коштах. Аналіз показав, що порівняно з обсягами коштів на фінансування цільових програм реально було виконано у 2009-2010 рр. за рахунок бюджету відповідно 47,3 та 49,7%, за допомогою інших джерел – 25,45 та 55,81%. У 2011 році бюджетне фінансування охопило лише 42% запланованих для виконання програм, за рахунок інших джерел – 52%. Прогнозні обсяги фінансування програм у 2009-2012 рр. у 2 рази перевищували ресурсні можливості державного бюджету, а інших джерел – у 2,67 разу, що є наслідком необґрунтованості проблемних пріоритетів для їх реалізації у формі програм [9 с.42], який викликав дисбаланс по фінансовим зобов'язанням держави з її реальними фінансовими можливостями стосовно реалізації цільових програм.

Ідеї сталого розвитку для своєї практичної реалізації потребують не прямого дотаційного фінансування і короткострокових управлінських рішень, а комплексного перманентного механізму, що стимулюватиме перебудову економічної системи на засадах підтримки її відтворювальних функцій з подальшим самостійним забезпеченням власного розвитку і функціонування.

Тому ефективним механізмом реалізації ідеології сталого розвитку в національному господарському комплексі є підтримка відтворювальних процесів в стратегічних видах економічної діяльності за схемою поступової модернізації інституціональної сторони системи господарювання, яка формуватиме основу для здійснення реальних змін.

В діючому Законодавстві України щодо підтримки інвестиційної діяльності на регіональному рівні [10], декларуються основні напрямки

підтримки соціально-економічного розвитку у вигляді, здебільшого, прямих дотацій та субвенцій а також за допомогою інформаційної підтримки.

Пропонуємо модель підтримки локального інноваційно-інвестиційного розвитку на засадах зеленої економіки, на прикладі Українського Причорномор'я на базі таких регуляторних заходів:

- впровадження проектного підходу до державного адміністрування бізнесу;
- надання цільових непрямих пільг (у вигляді знижених ставок податків) на інноваційно-інвестиційну діяльність, особливо для новостворених суб'єктів господарювання;
- максимально можливе скорочення прямих дотацій та державної фінансової підтримки суб'єктів господарювання в інноваційно-інвестиційній сфері;
- делегування повноважень зі встановлення та корегування системи місцевих податків на базовий рівень місцевого самоврядування, в межах загальнодержавних норм і правил податкового законодавства;
- створення агенцій регіонального розвитку з функціями забезпечення інвестиційних проектів на засадах державно-приватного партнерства і участі таких державних агенцій в розподілі прибутку, отриманого в результаті реалізації підтримуваних проектів;
- впровадження локальної відповідальності місцевої адміністрації за успішність супроводження реалізації інноваційно-інвестиційних проектів;
- застосування методичного підходу щодо комплексної оцінки результативності реалізації інноваційно-інвестиційних проектів, заснованої на визначенні інтересів бізнесу (інвестора, реципієнта), органів державної влади, соціуму та інтересу збереження навколишнього середовища.

Література

1. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. – К.: Державна установа "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України", 2012. – 72 с.
2. Інформація Вікіпедії. Сталий розвиток. – [Електронний ресурс] Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B9_%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BA.
3. Відновлення України - план дій [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/document/247573177/presentation.pdf>.
4. Стратегія 2020 Президент представил «Стратегию реформ-2020»: Цель реформ - членство в ЕС. Режим доступа: <http://www.president.gov.ua/ru/news/31289.html>.

5. Формування функціонально ефективної моделі ринку: конкуренція та бар'єри, ринкова влада і державне регулювання / В. О. Точилін, В. В. Венгер // Актуальні проблеми економіки: Науковий економічний журнал – 02/2009. № 2 – С. 23-38.
6. Закономірності та особливості ринкових трансформацій в аграрному секторі країн з перехідною економікою / В. О. Точилін, Т. О. Осташко // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка: серія Економіка. – 2003 – Вип. 64/65 – С. 7-9.
7. Global Investment trends monitor. INVESTMENT BY SOUTH TNCs REACHED A RECORD LEVEL. Електронний ресурс. Режим доступу: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/webdiaeia2014d5_en.pdf.
8. GLOBAL FLOWS OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT EXCEEDING PRE-CRISIS LEVELS IN 2011, http://unctad.org/en/Docs/webdiaeia2012d1_en.pdf.
9. Боронос В.М. Проблеми фінансування сталого розвитку країн, що розвиваються (на прикладі України) [Електронний ресурс] / [Боронос В.М., Шкодкіна Ю.М.] // Збірник наукових статей “ІІІ-го Всеукраїнського з'їзду екологів з міжнародною участю”. – Вінниця, 2011. – Том.2. – С.659–662. Режим доступу: <http://eco.com.ua/content/problemi-finansuvannya-stalogo-rozvitku-krayin-shecho-rozvivayutsya-na-prikladi-ukrayini>.
10. Закон України "Про стимулювання розвитку регіонів" (<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>)

Abstracts

Laiyko A.I., Chehovich Z.V.

Investment and innovation levers of socio-economic support of "green" development of Ukrainian Black Sea region

The issue of sustainable development in general and during the organization of "green" economy as the basis of innovation and investment development of the region; the implementation of the project approach to state administration of business; delegation of authority with establishment and adjustment of the system of local taxes on the level of local government, implementation of local responsibility of the local administration for the successful support of realization of innovation and investment projects has been considered.